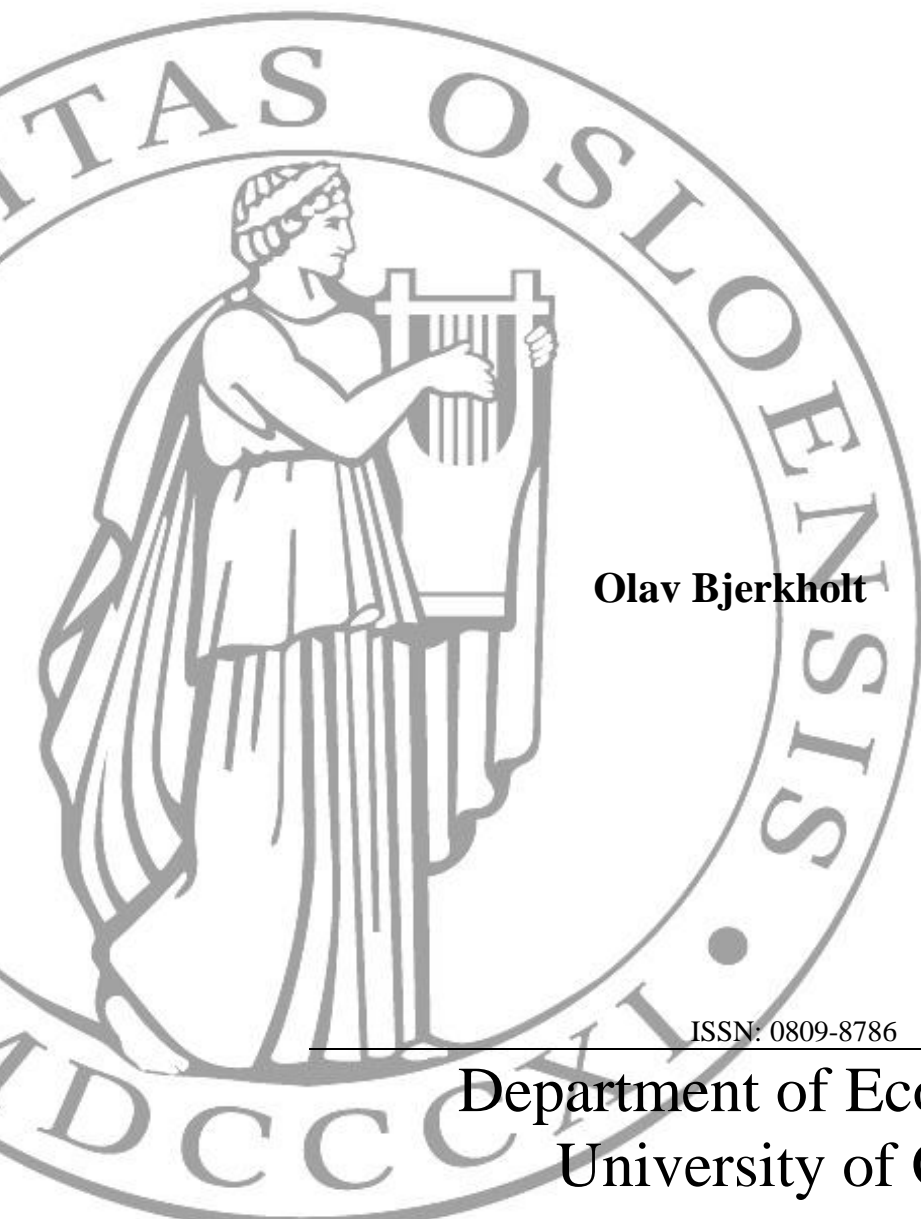

MEMORANDUM

No 08/2018
December 2018

Ragnar Frisch (1895-1973)

Olav Bjerkholt

ISSN: 0809-8786

Department of Economics
University of Oslo

This series is published by the
University of Oslo
Department of Economics

P. O.Box 1095 Blindern
N-0317 OSLO Norway
Telephone: + 47 22855127
Fax: + 47 22855035
Internet: <http://www.sv.uio.no/econ>
e-mail: econdep@econ.uio.no

In co-operation with
**The Frisch Centre for Economic
Research**

Gaustadalleén 21
N-0371 OSLO Norway
Telephone: +47 22 95 88 20
Fax: +47 22 95 88 25
Internet: <http://www.frisch.uio.no>
e-mail: frisch@frisch.uio.no

Last 10 Memoranda

No 07/2018	Geir B. Asheim, Stéphane Zuber Rank-discounting as a resolution to a dilemma in population ethics
No 06/2018	Finn R. Førsund, Almas Heshmati, Ke Wang Dynamic Industry Productivity Measures: The case of thermal electricity generation by South Korean plants 2001-2008 and in Chinese regions 2000-2014
No 05/2018	Ragnar Nymoen, Kari Pedersen, Jon Ivar Sjøberg Estimation of effects of recent macroprudential policies in a sample of advanced open economies
No 04/2018	Jo Thori Lind, Karine Nyborg and Anna Pauls Save the planet or close your eyes? Testing strategic ignorance in a charity context
No 03/2018	Diderik Lund Increasing resource rent taxation when the corporate income tax is reduced?
No 02/2018	Derek J. Clark and Tore Nilssen Beating the Matthew Effect: Head Starts and Catching Up in a Dynamic All-Pay Auction*
No 01/2018	Anders Akerman, Edwin Leuven and Magne Mogstad Information Frictions, Internet and the Relationship between Distance and Trade*
No 13/2017	Erik Biørn Identification, Instruments, Omitted Variables and Rudimentary Models: Fallacies in the “Experimental Approach” to Econometrics
No 12/2017	Tapas Kundu and Tore Nilssen Delegation of Regulation*
No 11/2017	Pedro Brinca, Miguel H. Ferreira, Francesco Franco, Hans A. Holter and Laurence Malafry Fiscal Consolidation Programs and Income Inequality*

Previous issues of the memo-series are available in a PDF® format
at:<http://www.sv.uio.no/econ/english/research/unpublished-works/working-papers/>

Ragnar Frisch (1895-1973)

Olav Bjerkholt^a

Abstract

Ragnar Frisch was a Norwegian economist and statistician. He is well known for his effort in founding in 1930 the Econometric Society, the first international association in economics. In Europe it was followed by the European Economic Association in the mid-1980s. Ragnar Frisch was awarded the first Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel, jointly with Jan Tinbergen, "for having developed and applied dynamic models for the analysis of economic processes." Frisch appreciated this prize not quite as much as the Antonio Feltrinelli prize awarded to him in 1961 by the Accademia Nazionale dei Lincei, the old and famous Italian society of which Galileo Galilei was one of the first members.

Frisch is remembered internationally for his contributions to econometrics, macroeconomics and a number of other fields. He is revered in Norway for his role as teacher of students of economics over a period of 40 years and for having founded the Institute of Economics of the University of Oslo. Frisch is also known as a coiner of terms, e.g. *econometrics*, *macroeconomics* and quite a few others

The article is an account of Frisch's early years, his education as silversmith, study years abroad etc. It includes also his own account of his experiences during the World War II and his advice given to postwar students in 1949.

Keywords: Ragnar Frisch, Ragnar Frisch, Ragnar Frisch.

JEL Classification numbers: B31.

---

^a Department of Economics, University of Oslo, Norway. E-mail: olav.bjerkholt@econ.uio.no.

Ragnar Frisch (1895-1973)

Ragnar Frisch (1895-1973)*

INNLEDNING

Det er en utfordring å snakke om Ragnar Frisch til en forsamling av sosialøkonomer som har brukt så mye av sin tid under Frischs kateter, i studiet av hans skrifter og enda viktigere - lese om, snakke om og høre om Frisch, ikke minst anekdotene.

Men den Frisch som er innprentet i minnet på etterkrigsstudentene, så vel de som opplevde ham bak katetret, som de som fulgte etterpå, er – nøkternt sett - den «gamle» Ragnar Frisch. Han var 50 år i 1945, ingen høy alder, men han var ikke lenger i sin ungdoms fulle kraft.

Joseph Schumpeter sa ved noen anledninger at det en virkelig begavet vitenskapsmann i et fag som økonomi har å bidra med – kanskje tenkte han på seg selv – det må ytes mens han er mellom 20 og 30 år. Det stemte godt for Schumpeter. Sammenliknet med ham var Frisch en sinke. Han hadde en mer kronglete start. Han var ikke oppdratt med sikte på en vitenskapelig karriere. Han brukte lang tid på forberedelser, men da han først ble professor 36 år gammel utløste det en uovertruffen energi og innsats. For Frisch var det heller mellom 30 og 40 år hans vitenskapelig originalitet og skaperkraft kulminerte, altså mellom 1925 og 1935. Hans lærergjerning, som det neppe er noen overdrivelse å omtale som preget av en særegen intellektuell karisma kombinerte med en enorm innsats i tilrettelegging av undervisningsmateriell, nådde toppen i et intervall fra noen år før krigen til noen år etter. Som Tore Thonstad skrev ved en anledning: Det gnistret rundt hans kateter. Den Frisch som etterkrigsstudentene husker, var derfor nøkternt sett en Frisch i nedtur. Men ta ikke det i bokstavelig forstand. Det er en relativ bedømmelse.

En tilnærming i studiet av Frisch er en sammenlikning med andre store navn i økonomenes verden, slik som med Schumpeter ovenfor, men det blir det ikke tid til å forfølge det her. Det er også interessant å studere den bedømmelse av Frisch som en eksepsjonell begavelse som ble gjort i hans samtid som ung, men det blir også høyst ufullstendig berørt i det følgende. En annen tilnærming som jeg har funnet svært interessant, er å studere punkter i Frischs liv der hans videre livsløp kunne tatt en annen vei. Den angrepsvinkelen vil bli forsøkt i det følgende, og det krever en nøyaktig granskning av kildematerialet. Vi kjenner Frisch som den som dominerte norsk sosialøkonomisk tradisjon fra begynnelsen av 1930-tallet og flere tiår etter det. Frisch var ikke forutbestemt til dette.

---

* Foredrag i Statsøkonomisk Forening, 12. november 2018. Jeg takker Nils Terje Furunes, Kåre Willoch og Inger Bjerkodden for korrigeringer og oppmuntrende bemerkninger. En særlig takk til Hans Waaler.

Jeg skal snakke om Frisch, ikke om verkene hans, men om mannen, hovedsakelig den unge Frisch, han de fleste av oss som studenter ikke visste mer om enn det vi hadde oppfattet av litt sparsomme cv-opplysninger.

Et trekk ved Frisch som skilte ham fra mange andre nobelprisvinnere i økonomi, var at han i svært beskjeden grad vendte blikket bakover og henga seg til minner og memoarer. Han hadde god hukommelse og et formidabelt arkiv, men unndro seg å bidra med memoarer. Det var alltid noe viktigere og mer presserende å gjøre. Wassily Leontief, som Frisch satte høyt, hadde samme innstilling som Frisch. Han ble 94 år, men avviste tilbudene om å få utgitt memoarer. Det var viktigere ting.

Frisch ble avtvunget en biografisk note ved nobelpristildelingen 1969. Den inneholdt noen interessante opplysninger, men sa ikke mye om de valg og vurderinger han hadde gjort gjennom livet.

Min presentasjon av den unge Ragnar Frisch er av litt eksperimentell karakter. På tross av det som ble nevnt om fravær av selvbiografisk materiale, har jeg funnet en måte å formidle et par viktige deler av Frischs livsløp med hans egne ord. Disse kommer fra et par av Frischs egne brev med tilrettelegging fra min side som forklart nedenfor.

Noen biografiske bakgrunnsopplysninger: Frisch var gullsmedens sønn, enebarn og eslet til å overta gullsmedverkstedet og -forretningen i Storgata. Barndomshjemmet var en leilighet over forretningen. Faren, Anton Frisch, var utdannet som sølvsmid; det var også bestefaren, Antonius Frisch, som hadde grunnlagt forretningen i 1840-årene. Familietradisjonen med sølv som metier gikk tilbake til 1600-tallet med tyske fagfolk invitert av Kristian 4 til sølvgruvene ved Kongsberg. Vi skimter laugsvesen i denne familietradisjonen.

BIRØKT OG DRONNINGAVL

En oppslukende interesse i meget ung alder for Ragnar Frisch var bienes liv og vesen.

Flere har gjenkjent Ragnar Frisch i den høyreiste skikkelsen i birøktermundur på bildet nedenfor. Det er en illusjon. Men Ragnar Frisch er i bildet, stående tett inntil kuben med føttene stikkende ut nedenfor. Anslått alder 12-15 år, så vi er mellom 1907 og 1910. Frisch fikk sine egne kuber midt i tenårene, plassert i mer rurale trakter. Frisch's forskning og praksis når det gjaldt birøkt varte hele livet. Han skrev et stort antall artikler i birøkternes blad. Han utviklet også mange praktiske forbedringer i birøkten som omtalt i fagbøker. Hans spesialinteresse var dronningavl, og det brakte Frisch inn i genetikk. Kunnskapene i teoretisk statistikk kom til nytte her. På flere faglige

utenlandsreiser benyttet Frisch anledningen til å besøke bigårder og utvide sitt internasjonale kontaktnett.

I den biografiske noten omtalte Frisch sine hobbyer. Det framgikk at om man nok kunne kalle birøkten en hobby, var den av særegen karakter:

“My hobbies have been outdoor life, including mountain climbing on a modest scale. But above all, it has been bee-keeping and queen-rearing in which I have been engaged for 57 years, with emphasis on a genetic and statistical study with a view to improving the quality of the bee. If somebody asked me if I find this occupation pleasant and entertaining, I am not sure I could honestly say yes. It is more in the nature of an obsession which I shall never be able to get rid of.”

VITAE 1913-1925

Ragnar Frisch gikk på Aars og Voss skole, et privat og godt ansett gymnasium drevet av to kjente pedagoger. Han gikk ut som preseterist i 1913. Skolen ble lagt ned og bygningene revet i det året Frisch ble tildelt nobelpris for å gi plass til SAS-hotellet. Skolens skryteliste over kjente elever har

imidlertid overlevd på Wikipedia. Den toppes prominent av Kristian Birkeland og Fridtjof Nansen. Deretter fulgte Olaf Bull. Ragnar Frisch er ikke nevnt.

Etter artium fulgte begynte Ragnar Frischs læretid hos sølvsmed David Andersen. Læretiden var fire år. Det var neppe særlig vanlig at gutter i håndverkslære, uansett fag, hadde fullført artium. Det er på dette tidspunkt, altså etter at læretiden var påbegynt, at moren, Ragna Fredrikke Frisch (født Kittilsen), intervenerte i Ragnars liv på en avgjørende måte. Frisch beskrev det i den biografiske noten på følgende måte:

“After the beginning of my apprenticeship, my mother got a strong feeling that the trade would not be satisfactory for me in the long run. She insisted that at the same time as I completed my apprenticeship, I should take up a university study. We perused the catalogue of the Oslo University and found that economics was the *shortest* and *easiest* study. So, therefore, economics it became. That is the way it happened.”

Moren hadde altså kommet til at karriereveien innen sølvsmedfaget ikke ville være intellektuelt tilfredsstillende for Ragnar. Men noten er ikke helt selvforklarende. Hvorfor skulle det letteste studiet velges for den svært begavede artianer? Og hvorfor ble ikke matematikk, som han var meget interessert og hadde opplagt begavelse for, valgt? Kan det være at moren ikke ville foreslå noe som ville trekke Ragnar bort fra håndverksfaget?

Men hvordan denne samtalen mellom mor og sønn nå en gang artet seg, så resulterte intervensjonen i at Ragnar gjorde et avbrudd i læretiden og begynte på økonomistudiet og ble cand.oecon. våren 1919.

Ragnar ble gjort til partner av sin far i forretningen i 1918. Han var for lengst myndig, men tidspunktet kan passe med at han da hadde fullført fire års læretid. Ragnar Frisch var fra da av partner med en tredjedels andel av overskuddet i forretningen. Det var fortsatt gode tider.

Statsøkonomistudiet var praktisk talt uendret siden det ble opprettet i 1905, med de første kandidater uteksaminert tre år senere. Studiet var forutsatt å kreve en studietid på to år, men det var egentlig opp til den enkelte hvor lenge en ville holde på. Det det gjaldt, var ved avslutningen av studiet å bestå eksamen i de fem fag studiet omfattet. Disse var:

1. Teoretisk sosialøkonomikk
2. Praktisk sosialøkonomikk
3. Finansvitenskap
4. Statistikk
5. Forsikringsmatematikk med sannsynlighetsregning.

Det var to professorer ved det juridiske fakultet fast knyttet til studiet, Oskar Jæger og Thorvald Aarum. Professor i matematikk, Alf Guldberg, tok seg av forsikringsmatematikken. Guldberg var en meget habil matematiker og spilte en viktig rolle for å etablere kontakt mellom Frisch og matematikerne i Kristiania.

Det framgår av det som er sagt ovenfor at Frisch både brukte litt mer tid fra begynnelse til slutt i studiet enn de fleste som holdt seg til toårsnormen. Han var også litt eldre og mer moden enn de som begynte direkte etter artium. En del av studentene hadde på forhånd avlagt juridisk embetseksamen.

Frisch fikk beste karakter over hele linjen og var formodentlig den lærdeste cand.oecon. både før og etter 1919. Andre med interesse for statsøkonomi og utrustet med svært gode intellektuelle forutsetninger valgte en helt annen tilpasning. Erling Dekke Eide Næss avla cand.oecon.-eksamen i 1920 før fylte nitten år.

Vi skal ikke gå nærmere inn Frischs eksamensprestasjoner bortsett fra et par punkter. I besvarelsen av oppgaven i teoretisk sosialøkonomikk – Gi en redegjørelse for de momenter som innvirker på verdiforholdet mellom forskjellige lands penger – kom Frisch inn på gullstandardens begrensninger og nådde følgende konklusjon:

«Det synes således å være liten grunn til å opprettholde det kostbare apparat med gull til momentant bruk. Dette så meget mer som gullinnløseligheten så langt fra å fylle sin annen misjon i opprettholdelsen av pengenes konstans i tiden, tvert imot hitfører sterke fluktuasjoner i pengeverdi. Eftertiden vil sikkert trekke på skuldrene av vår tids opphopning av gull i de seddelutstedende sentralbanker.»

Opgaven i finansvitenskap ba om en kritisk vurdering av prinsipper for skattlegging. Mot slutten av besvarelsen kom Frisch inn på progressive skatter og reiste spørsmålet om optimal grad av progressivitet i praksis kunne bestemmes. Han innledet en analytisk drøfting, før han avsluttet oppgaven som følger:

«Det torde hermed være fastslått at den progressive skatt er berettiget. ... Det er visstnok så at progresjonens grad ikke numerisk lar seg fastslå på noen eksakt måte. Dette er dog i virkeligheten ingen innvending mot den progressive skatts berettigelse. Man plikter å ta skjønnets vanskelighet. Det er også sannsynlig at fremtidens forskning på dette område virkelig vil kunne gi holdepunkter til en eksakt bedømmelse av forholdet. (...)

Mennesket må ikke la seg avskrekke av det tilsynelatende umulige. Historien har vist at menneskene har hatt en storartet evne til å lyde Aristoteles' parole:

Gjør det ikke målelige målelig!»

Her er det av interesse å merke seg at Aristoteles' parole som sitert passer særdeles godt på de mål Frisch satte seg som vitenskapsmann. Men Frisch har klart gitt uttrykk for at studiet i første omgang ikke ansporet ham til en vitenskapelig karriere. Han var fortsatt gullsmedens sønn og avla i 1920 håndverksprøven. Svennestykket var et kaffeservise i sølv. Han tok også den tilhørende prøven for å få næringsbrev.

Han giftet seg med Marie (født Smedal). De flyttet inn i på et rom i svigerfars leilighet. Han var fengselsdirektør for Akershus Landsfængsel. Frisch's nye adresse var kort og klar: *Fæstningen*.

Årene 1916-1920, da Frisch fullførte sine to utdanningsveier, omfattet jobbetiden og de meget turbulente tidlige etterkrigsår. Ingen i sin ungdoms vår kunne unngå å bli påvirket og preget av jobbetidens eksesser. Vi avstår fra å gjøre noe forsøk på å skildre denne bakteppet. En får kanskje det beste inntrykk fra litteraturen, som f.eks. Johan Borgens *De mørke kilder*.

Frisch var aktiv i Studentersamfundet, men holdt seg utenfor det meget polariserte politiske miljø blant studentene i disse årene. Han engasjerte seg bl.a. i matematikkundervisning i regi Studentersamfundets friundervisning. Han spilte en svært aktiv rolle i opprettelsen av et «studieopplysningskontor» som begynte sin virksomhet i september 1919 med Frisch som leder. Aftenposten slo saken opp 4. nov. 1919 under overskriften: «Det internationale videnskabelige samarbeide» og i artikkelen redegjorde Frisch for bakgrunn og planer.

«Under krigen har der i alle land samlet sig en mængde studerende som vil reise. Ogsaa vort land vil blive berørt af denne strøm af reisende aandsarbeidere. (...)

Naar jeg bruger udtrykket 'aandsarbeidere', udtaler hr. Frisch videre, er det for at præcisere, at vi ikke bare tænker paa de studerende ved Universitetets fem fakulteter. Vore grænser ligger langt udenfor Universitetet. Kontoret staar til disposition for alle arter og alle grader av aandsarbeidere; ...»

Frisch ble valgt inn i en tverrpolitisk Studentersamfundskomite som også gjaldt de internasjonale oppgaver, den besto ellers av Ole Colbjørnsen, Jørgen Vogt og Klaus Hansen.

Albert Einsteins besøk i Kristiania, invitert av Studentersamfundet til å holde tre forelesninger i Aulaen i juni 1920. Dette fikk stor betydning som inspirasjonskilde for Frisch. Einstein var allerede på toppen av sin berømmelse etter at relativitetsteorien hadde blitt bekreftet ved epokegjørende observasjoner. Senere i livet refererte Frisch en rekke ganger – direkte eller indirekte – til Einstein og relativitetsteorien. Han klippet ut artikler om Einstein og skrev private notater om relativitetsteorien. Det er knapt noen overdrivelse at Einsteins sensasjonelle vitenskapelige oppdagelser påvirket Frisch. Det kom til uttrykk i formuleringer han brukte om sin egen vitenskapelige tenkning.

En gang i løpet av 1920 ble Frisch oppsøkt og fortalt at han med sin eksepsjonelt gode eksamen kunne påregne å få stipend fra universitetet for opphold i utlandet, også med muligheter for forlengelse. Det var et tilbud Frisch ikke kunne la være å ta imot. I 1921-1923 oppholdt han seg med Marie i Paris i nesten to år, et halvt år i London og kortere perioder i Tyskland, Sør-Frankrike og Sveits. Etter oppholdet var hans viktigste mål i livet vitenskap og ikke noe annet.

Et viktig medvirkende moment er Frischs interesse for matematikk, for det som matematisk innsikt åpnet opp for ham i økonomikken, og for den oppmerksomhet han fikk blant matematikerne. Han kom i kontakt med matematikere og aktuarer blant lærere og medstudenter og befant seg vel i den relativt nystartede Norsk Matematisk Forening. Han omgikkes foruten Guldberg, Poul Heegaard, Birger Meidell, Thoralf Skolem, Carl Størmer, Trygve Nagell, Øystein Ore, Henrik Palmstrøm, Edgar Schieldrop, Viggo Brun og Fredrik Lange-Nielsen. I 1925 deltok han på den skandinaviske matematikkongressen i København og fikk en rekke internasjonale kontakter

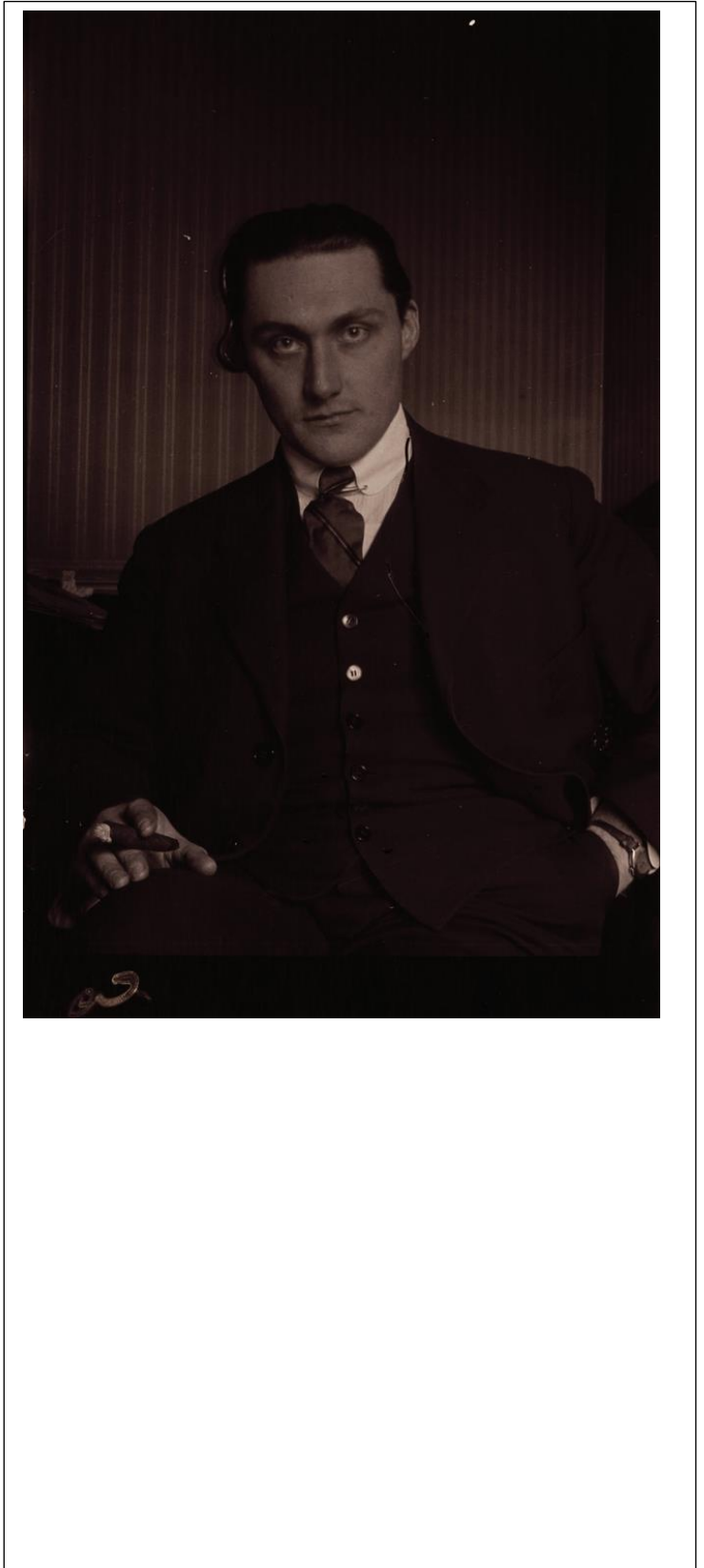
I 1925 ble Frisch universitetsstipendiat. Det innebar et markert, men ikke helt definitivt, steg bort fra en gullsmedkarriere.

Fotoene på neste ark viser Frisch etter fullført artium, i Paris (fransk identitetskort) og – med sigar – på ukjent sted og tid på 1920-tallet.

1926

Året 1926 er et nøkkelår for Frisch. Mye av hans senere vitenskapelige liv og karriere kan føres tilbake til begivenheter i 1926.

I begynnelsen av året tok Frisch imot et tilbud om Rockefellerstipend for et års opphold i USA. Tilbudet kom helt overraskende. Rockefellerfondets stipendprogram for *social science* var nystartet. Rockefellerfondet oppnevnte representanter som hadde til oppgave å finne gode kandidater for stipend og også uttale seg om dem. I Kristiania var det professor Fredrik Stang som var fondets representant. Frisch ble den første nordmann som fikk et slikt stipend.

Frischs eksamen og det ry han hadde fått på universitet som eksepsjonelt begavet gjorde utslaget. Han planla å reise høsten 1926, men kom ikke av sted før i slutten av februar 1927.

I mars 1926 utkom Frischs essay *Sur un problème d'économie pure*, publisert av Norsk Matematisk Forening i mars 1926, med den ofte siterte åpningssetningen:

«I spennet mellom matematikk, statistikk og økonomi finner vi en disiplin, som, i mangel av noe bedre, vi kan betegne økonometri».

Frisch hadde påbegynt det under Parisoppholdet og diskutert deler av det med flere av matematikerne. Det var også de som tilrettela for publisering i regi av Norsk Matematisk Forening. Det var ikke en publiseringskanal som isolert sett ville nå særlig mange, men Frisch bestilte et stort antall særtrykk som han sendte til nær og fjern innen sin faglige bekjentskapskrets, fortrinnsvis i utlandet. Essayet ga ikke bare navnet på disiplinen som ble foreslått, men også en kraftfull og overbevisende eksemplifisering av hva den nye disiplinen kunne bidra med.

Frisch brevvekslet etter dette med sin gode venn fra Parisårene, François Divisia, som umiddelbart forsto betydningen av arbeidet og ga Frisch impulser som ledet ham til å foreslå både en forening og et tidsskrift. For tidsskriftet lanserte han i brev til Divisia i september 1926 navnet *Econometrica*.

Deretter skrev Frisch om ideene utvekslet mellom ham og Divisia til fire andre framstående vitenskapsmenn fra Tyskland, England, Russland og Ungarn. Dette resulterte i noen få ytterligere brev. Kort før Frischs avreise til USA i 1927, pakket han sammen brevene i en folder med en innholdsfortegnelse (se neste side). I 1969 fant han fram brevene og siterte fra dem i sin Nobelpristale.

Frischs spesielle håndtering og oppbevaring av de fjorten brevene antyder at han anså ideene han hadde lansert, som så overbevisende gode at forslaget om en økonometrisk forening og et tilhørende tidsskrift ikke kunne mislykkes i å bli virkelighet. Det kunne det selvsagt, men takket være innsats og driv fra Frisch og noen få nære allierte, Irving Fisher, Josef Schumpeter og François Divisia, vant ideene fram og ledet til opprettelsen av *Econometric Society* i 1930 og *Econometrica* i 1933.

Letters relating to "Econometrica"				
No	Date	From	To	
1	4.9. 1926	Frisch	Divisia	First proposal of association and a periodical "Econometrica" List of persons
X 2	22.9	Divisia	Frisch	Development of Mr. Divisia's point of view: "Carlo restant"
3	1.11	Frisch	Divisia	Announcement of the following letters nos. 4-7
4	"	"	Borkhaviig	Proposal of "Carlo restant"
X 5	"	"	Bowley	"
6	"	"	Jordan	"
7	"	"	Slutsky	"
8	8.11	Bowley	Frisch	Answer to Co. 5
9	11.11	Borkhaviig	"	"Briefliche Zusammenfassungen über mein Plan" Frisch on necessity of periodical. "Econometrica" instead of "Econometica"
10	12.11	Jordan	"	Proposal of financial aid from a cooperative like the Droppers (London)
11	7.12	Frisch	Borkhaviig	Developments as to the relation between mathematical and non mathematical economists. Necessity of periodical. Accept name of "Econometrica"
12	16.12	Divisia	Frisch	"Econometrica" vs. "Econometica"
13	17.12	Slutsky	"	Frisch on necessity of "Carlo restant" Developments as to scope and character of periodical
14	17.1. 1927	Frisch	Slutsky	Scope of periodical must not be too wide.

I mai 1926 leverte Frisch inn et omfattende manus til utgivelse av Vitenskapsakademiet og til bedømmelse for doktorgrad. Frisch kunne utmerket god levert inn sitt *Sur un problème d'économie pure* essay for doktorgradsbedømmelse, men valgte altså et mer konvensjonelt vitenskapelig

arbeid som viste hans beherskelse av den framvoksende disiplin, som fikk navnet matematisk statistikk. Store navn som skulle komme til å sette sitt preg på matematisk statistikk, som Andrey Kolmogorov, Ronald Fisher og Jerzy Neyman hadde ennå ikke riktig kommet på banen. Frisch's avhandling var den første doktoravhandling i teoretisk statistikk i Norge. Noen flere ble det ikke før ut på 1950-tallet. Avhandlingen brakte senere Frisch i kontakt med Ronald Fisher og Jerzy Neyman.

Prøveforelesningen over oppgitt emne var i produksjonsteori. Det var et emne Frisch kunne ut og inn. Han fulgte opp forelesningen med et kompendium i produksjonsteori og holdt forelesninger over den i begynnelsen av 1927 før han forlot Norge. Da han langt senere, i 1947, ble opptatt av å nummerere tidligere utgaver av produksjonsteoriforelesningene sine ble forelesningene i 1927 kalt 1. utgave og dermed starten på Frischs mest omfattende prosjekt, målt i sidetall. Prøveforelesningen over selvvalgt emne hadde tittelen *Kvantitativ formulering av den teoretiske økonomikks lover* og ble trykt i Statsøkonomisk Tidsskrift i 1926. Det var en programmatisk artikkel om økonometri.

Professor Thorvald Aarum døde i juli og hans professorat ble utlyst like etter disputasen. Det var en kjent sak i miljøet at stillingen var bestemt for Keilhau. Wedervang søkte og det var et par andre søkere. Hva Frisch tenkte om dette er det ingen som riktig vet. Noen dager før fristen utløp kom, som Nikodemus om natten, to matematikere hjem til Frisch, Alf Guldberg og Birger Meidell. De kom utelukkende for å overtale Frisch til å søke. De argumenterte med at flertallet av utlendinger i komiteen gjorde Frisch uslåelig. Men Frisch sa nei og holdt på sitt. Til slutt gikk de besøkende med uforrettet sak. På veien hjem sa Guldberg til Meidell at de ikke burde ha gitt opp og føyde til med et hjertesukk, "men Herre Gud han ville jo ikke!".

Et halvt år etter forelå avgjørelsen. Da var Frisch i USA. Wedervang fikk stillingen. Meidell skrev i brev til Frisch at han var både bedrøvet og glad. Glad for at sakligheten seiret, men bedrøvet for at Frisch ikke hadde vært med i konkurransen: «De burde ha søkt – søkt og seiret». Han kunne også fortelle Frisch i brevet som konfidensiell, men helt sikker opplysning, at Bertil Ohlin, som var i bedømmelseskomiteen hadde uttalt at

"hadde Dr Frisch søkt, saa hadde vi maattet ansætte ham - thi han staar i et helt andet plan end alle de andre".

En kan spekulere over hvorfor Frisch sto fast ved at han ikke ville søke, men vi lar det ligge her.

Frischs første USA-opphold begynte i begynnelsen av mars 1927. Under oppholdet ble dosentstillingen Wedervang hadde hatt utlyst og Frisch

ble utnevnt. Han kom tilbake til Oslo i juni 1928. Fra høsten 1928 holdt han forelesninger. Hans lange og på mange måter epokegjørende og nyskapende undervisnings-praksis, hadde startet. Vi skal la Frisch selv gi et tilbakeblikk på sin tidlige karriere ved hjelp av et aldri tidligere offentliggjort brev han sendte Irving Fisher i april 1929. Brevet er betydelig forkortet og oversatt til norsk.

BREV TIL IRVING FISHER 24. APRIL 1929

I et halvt år har jeg tenkt på å skrive til deg om å komme til Yale for et år eller lenger som du nevnte. De forhold jeg lever under nå, har gjort det umulig for meg å ta noen beslutning om dette. Jeg lever i stor usikkerhet om min fremtid.

Jeg vil gi deg en oversikt hva jeg har drevet med de siste årene og min nåværende situasjon. Jeg håper du ikke finner dette påtrengende. Da jeg møtte deg på Yale og i New York, skjønnte jeg at du var interessert i mitt arbeid. Derfor våger jeg å fortelle deg hele historien.

Da jeg var ferdig med mine universitetsstudier i 1919, var det ikke min hensikt å begi meg inn på en vitenskapelig løpebane. Min far var gullsmed og overtok forretningen etter sin far. Jeg var enebarn og det ble tatt for gitt at jeg ville fortsette familietradisjonen. Mens jeg studerte, gikk jeg samtidig i lære hos en annen gullsmed. Etter universitetet fullførte jeg svenneprøven og begynte i min fars forretning som partner. Jeg tok arbeidet i forretningen meget samvittighetsfullt. Det var mye å gjøre og jeg ville ta min del av byrden. På fritiden fortsatte jeg med økonomiske studier, og i 1921 fikk jeg stipend fra universitetet for videre studier i utlandet. Fra da ble jeg oppslukt av vitenskapelig arbeid.

Da jeg kom hjem igjen i 1923, var jeg i et dilemma. Jeg visste det ville bli en skuffelse for far hvis jeg ikke gikk inn i forretningen. Hans finanser var ikke lenger så gode. Han hadde lidd store tap i aksjemarkedet. Samtidig var det etterkrigsnedgang og redusert omsetning. Konkurransen var hard. Både butikk og verksted trengte modernisering, men far kunne ikke overkomme dette. De siste årene hadde røynt på. Han så frem til den dagen han kunne overlate ansvaret til meg.

Samtidig var vitenskap blitt mitt *raison d'être*. En akutt influensa ga meg klarsyn: om jeg lå døende ville de ugjorte oppgavene i gullsmedforretningen ikke plage meg en døyt, mens tanken på de uferdige manuskriptene i skrivebordsskuffen voldte meg kvaler.

Jeg tok min beslutning. På tross av min plikt overfor familie og forretning valgte jeg vitenskapelig arbeid. Jeg ble universitetsstipendiat. Lønnen var ikke til å leve av, men far fortsatte å understøtte meg, selv om han ikke gouterte mitt valg.

Min kone og jeg delte et rom i svigerfars leilighet. Jeg arbeidet med matematiske aspekter ved økonomi og statistikk og fikk mitt første arbeid fremlagt for Académie des Sciences. Krisen i norsk økonomi gikk på denne tiden fra dårlig til verre, som følge av deflateringspolitikken. Fars virksomhet gikk nedoverbakke. Hans helse var også dårlig. Alt i alt så det mørkt ut.

I begynnelsen av 1926 ble jeg tilbudt et Rockefeller-stipend for et års opphold i USA på betingelse av at min hustru ble igjen i Norge. Slik situasjonen var, godtok jeg det og har aldri angret siden.

Jeg avla doktorgraden før jeg reiste til USA i begynnelsen av 1927. Jeg fortalte deg hvor mye jeg fikk ut av oppholdet. Jeg nøt det, men det var likevel hardt å ha min hustru i en annen verdensdel. Mens jeg var i USA ble jeg utnevnt til dosent.

I 1928 ble stipendiet forlenget med et halvt år for opphold i Italia. I Italia fikk jeg dårlige nyheter hjemmefra. Far hadde blitt alvorlig syk. Jeg reiste hjem umiddelbart. Jeg vil alltid huske mine egne følelser den vårdagen da toget ankom Oslo: Far alvorlig syk, stipendoppholdet avbrutt, forretningen på bar bakke og jeg alene med ansvaret, mens vitenskapelig arbeid var blitt mitt *raison d'être*.

I en måned svingte det mellom pessimisme og håp om at far skulle komme seg. Han døde i slutten av mai, men jeg nådde å få takket ham for alt han hadde gjort for meg, spesielt i årene jeg ikke bidro i forretningen. Jeg fikk høre ham si at når alt kom til alt var han glad jeg hadde viet meg til vitenskap. Få uker før far døde fikk jeg tilbud om en dosentstilling i Tyskland, men i denne situasjonen kunne jeg ikke dra noe sted.

Tiden etter fars død har vært tyngt av stor gjeld, fallende omsetning, frenetisk konkurranse og utstyr som er helt foreldet. Om jeg vil lykkes, vet jeg ennå ikke. Jeg har mobilisert alle ressurser, solgte fars og mors hjem og andre eiendeler. Med ny kapital har jeg modernisert forretningen og – viktigst av alt – fått tak i en erfaren og dyktig juvelér, som jeg betrakter som en virkelig venn. Han tar seg nå av forvaltning, produksjon og annet som har blitt neglisjert i de senere år.

Jeg ser allerede resultater av vår innsats. nye kunder kommer inn. Men er det for sent, kanskje gammel gjeld og de dårlige tidene tar knekken på oss før fornyelsen får virke. Det er kanskje en mulighet for at forretningen kan klare seg isolert sett, men den kan ikke gi inntekt å leve av for mor, min hustru og meg selv. Min lønn som dosent er helt utilstrekkelig. Jeg trenger å komme vekk for en tid for å få skrevet ut ideer som ligger praktisk talt klare i mitt hode.

I denne situasjonen har jeg alvorlig overveid ditt forslag om at jeg kunne komme til Yale. Jeg har kommet fram til at jeg gjerne vil ta imot tilbudet hvis jeg kunne få noe mellom 6000 og 7000 dollar i året. Jeg ville ikke tenke på å bringe mor til USA. Hun kan ikke språket og de gamle vennene hennes som

fortsatt lever, betyr så mye for henne, særlig nå etter at hun har blitt enke. Jeg kan forsikre deg at jeg ville gå inn for arbeidet med all min entusiasme, vel vitende om jeg ville arbeide for en av de eldste høyere læreinstitusjoner i USA.

De siste to semestrene har jeg hatt ansvaret for kurset i økonomisk teori ved vårt universitet. Siden mine egne bidrag er innen teori, føler jeg at jeg er godt rustet til å undervise på det området. Hvis jeg gis andre områder som økonomisk historie, samferdsel, selskapsfinans eller andre praktiske emner, kan jeg klare det, selv om min innsats vil bli mer middelmådig i hvert fall til å begynne med.

En måte for Yale å utnytte min spesielle kompetanse ville kanskje være å utnevne meg til professor i *Mathematical Economics* og derved følge opp linjen du initierte med din doktoravhandling. Jeg håper også at det vil være en mulighet for at vi kan gjøre noe forskning sammen, både i kvantitative nyttestudier og eventuelt i andre emner.

Ved Universitetet i Oslo er det to professorer i økonomi: Jæger og Wedervang. Jeg betrakter dem begge som nære venner, selv om de er eldre enn meg. De har fortalt meg at de ønsker å få meg utnevnt som full professor ved første mulige anledning. Men Norge lider under den fryktelige økonomiske krisen, og det er for tiden praktisk talt umulig å oppnå nye bevilgninger. Jeg har ikke fortalt Jæger og Wedervang noe bestemt om mine planer om å reise til USA, og de vet ikke at jeg skriver til deg. Jeg tror at de vil bli bedrøvet når de får vite om det. Jeg håper imidlertid at det ikke kan bli sagt om meg at jeg gjør noe som er urimelig.

Jeg håper jeg ikke har trettet deg ut med dette lange brevet. Hvis et opphold ved Yale noen gang skulle bli virkelighet for meg, antar jeg – og håper – at vårt gjensidige forhold vil bli så nært at du burde kjenne til noen få ting om meg.

Hommages respectueux to Mrs. Fisher

KAMPEN FOR ET PROFESSORAT FOR FRISCH OG OPPRETTELSEN AV INSTITUTTET

Fisher sørget for at Frisch ikke så lenge etterpå fikk et tilbud om et *Visiting Professor*-opphold ved Yale University i et år med \$3500 som honorar. Samtidig skrev Fisher at han ville gi Frisch ytterligere \$3500 for å bistå Fisher i hans arbeid under oppholdet. Derved hadde Frisch fått innvilget de \$7000 han hadde sagt han måtte ha. Fisher var rik. Han var god for 10 mill. dollar. Han fortalte Frisch senere at også honoraret som *Visiting*

Professor også kom fra ham, som en donasjon til Yale. Dette antyder tydelig nok at Fisher svært gjerne ville ha Frisch ved Yale for et år. De hadde felles faglige interesser. Fisher var svært opptatt ideen om en forening og et tidsskrift viet økonometri, men skeptisk til om det kunne lykkes.

En uke før Frisch's avreise kom Wedervang til ham med et forslag som skulle komme til å få meget stor betydning. Wedervang foreslo at de to, altså Wedervang og Frisch, skulle sende en søknad til Rockefeller Foundation om finansiering av et forskningsinstitutt på, men ikke del av, Universitetet i Oslo. De kjente til at Rockefeller hadde bidratt til finansiering av økonomisk forskning i mange land og i litt ulike former. Det var en optimistisk søknad.

Så dro Frisch med Amerikabåten fra Gøteborg den 16. januar 1930. Allerede før han reiste hadde de to professorene i økonomi, Jæger og Wedervang, lagt opp en strategi for å skaffe Frisch et professorat. Det var ikke ment som en personlig tjeneste, men som innsats på Universitetets vegne for å sikre for Norge den største vitenskapelige begavelse det juridiske fakultet hadde fostret. De tok det som gitt at uten et professorat for Frisch, ville han forsvinne til USA.

Til å begynne med gikk det ikke så bra. I 1930 ble de utmanøvrert innen universitetet ved at rektor Sem Sæland som var fysiker, prioriterte meteorologien foran økonomifaget for den ene stilling som var til utdeling. Frisch fikk forlenget oppholdet i USA med et halvt år, som ble tilbrakt i Minnesota vårsemestret 1931. Wedervang og Jæger la opp en ny plan. Den økonomiske situasjonen var enda verre enn i det foregående år. De måtte skaffe fram mulighet for en stilling før budsjettet for 1931/32 ble behandlet i Stortinget våren 1931. Wedervang som opptrådte som en meget dyktig spiller fikk rektor med på laget ved å konfrontere ham med at han året før hadde prioritert sitt eget fakultets interesser fram universitetets.

Mowinckel var statsminister. Foretrede for Mowinckel resulterte i at Mowinckel uttrykte sin personlige støtte til forslaget om et professorat for Frisch, men han kunne ikke love noe på vegne av regjeringen, det var for mange kryssende interesser selv innen en ren venstre regjering. Fra da av holdt Wedervang Frisch løpende underrettet om bestrebelsene. Kursivering av teksten nedenfor i det følgende er sitater fra brevveksling mellom Wedervang og Frisch. Frisch gjorde det klart at uten et tilbud om stilling i Oslo ville han måtte ta imot et tilbud fra Yale, og det kunne ikke holdes åpent særlig lenge. Det gjaldt en permanent professorstilling sjenerøst forsynt med ekstra midler for forskning.

I midten av mars 1931 ga Wedervang Frisch en oversikt over status i saken. Stortingets universitetskomité hadde foreslått innvilget et personlig professorat for Frisch. Saken hadde vært oppe i regjeringen og både Mowinckel og justisminister Arne Sunde hadde talt til fordel for professoratet.

Men det var likevel langt fram. *"Nu er saken den at regjeringen har fått voldsomme angrep fra Høire og Bondepartiet fordi den har spart for lite. Regjeringen inntok derfor en rent politisk taktisk holdning og besluttet av sparehensyn ikke å fremsette en proposisjon, men å oversende vor henstilling til Stortinget med uttalelse om regjeringens sympati for saken."* Regjeringen sendte altså Stortinget en sympatierklæring for et vedtak den selv ikke vil fremme!

Wedervang ble briefet av Sunde nøyaktig om hvordan saken sto og var straks med: *"Vi begynte opmarschen med den individuelle beskytning. Jeg gikk ned i Stortinget noen få dager etter - ventet for å være sikker på at regjeringens skrivelse var nådd frem og bad om samtale med Magnus Nilssen som er universitetskomiteens formann".* Wedervang drøftet saken med Magnus Nilssen (Ap) lørdag 21. februar og de ble enige om å møtes igjen om mandagen. *"Jeg snakket med ham en hel time og brukte selvfølgelig all min flid. Da jeg var ferdig sa han at han vilde ta forslaget om et professorat for dig op. Så bad Magnus Nilssen mig å oversette uttalelsen fra Schumpeter. Det gjorde jeg og sendte ham oversettelsene torsdag 26. februar.*

Uttalelsen som Wedervang hadde fått innhentet fra Schumpeter var som følger:

Professor Frisch is certainly one of the strongest if not the strongest of all scientific talents which has ever come to my attention, regardless of the field. This natural talent is united with a thoroughness of the scientific education that is rare in one of his age and which is far broader than his publications indicate.

The science of economics may hardly expect more from any other man and certainly cannot owe more to any young scholar than it already owes to Frisch. Moreover, I am of the opinion that both his method of measuring marginal utilities and his method of trend analysis are capable of immediate application to practical problems, for example problems of welfare economics, labor problems, problems of trade and public finance.

Wedervang sendte kopi av uttalelsen til Frisch og kunne ikke undertrykke en kommentar: «...den er kanskje noe for god».

Tre dager senere ga Wedervang Jæger en oversikt over hvordan saken sto og *"vi blev så enige om å dele de andre partier mellem oss."* Jæger skulle ta seg av Venstre, mens Wedervang gikk på Nordli fra Høire *"som passet mig best som næringslivets mann"*. Som resultat av disse samtalene var det nå tre partier som lovte å støtte forslaget, og Wedervang føyde til, *"bondepartiet orket jeg ikke nedlate mig til"*. Wedervang hadde også mobilisert støtte på

universitetet: "Fik så Guldberg med på at matematikerne skulde støtte oss. Jeg skrev en skrivelse som passet til saken og alle matematikerne skrev under: Guldberg, Størmer, Heegaard, Meidell, Schieldrop og Nagell! Det var flott, ikke sant".

Wedervang skrev til Frisch fra København litt før midten av mars og kunne berette at det forelå en enstemmig komiteinnstilling for professoratet. Budsjettet skulle vedtas like over påske, men slaget synes vunnet. Og nok en gang: "Selvfølgelig har jeg garantert at du kommer hjem om professoratet innvilges. Hvis ikke er vi jo alle holdt for narr."

Frisch mottok opplysningene med sinnsro og en viss skepsis. Om valget mellom Norge og USA var han klar: "Hvis det bare var et spørsmål om de beste vilkår for å utfolde mig i det videnskapelige arbeide, vilde jeg bli her. Men de personlige momenter veier så sterkt på den annen side at vi allikevel helst vil hjem." Men var det nå så sikkert at det ville bli en positiv avgjørelse hjemme, og ville den komme den tidsnok?

"Av administrasjonsmessige grunner må jeg gi svar her før 10. april hvis jeg ønsker å tiltrede ved Yale fra 1. juli i år. Og innen den tid kan der vel neppe foreligge nogen avgjørelse hjemme. Det at stortingskomiteen har opptatt forslag om et professorat for mig er jo ingen avgjørelse. Etter hvad jeg forstår er regjeringen imot forslaget også efter den fornyede henvendelse. Og ingen kan si hvilken av disse parter som vil få tinget med sig. Jeg har nokk av erfaringer for hvor lite man skal bygge på 'utsikter'. Ikke minst bidrar det til å gjøre situasjonen usikker for mig at regjeringen er imot mit professorat samtidig som den opfører andre professorater. Det viser at regjeringens holdning ikke bare skyldes finansielle hensyn. På grunn av den usikre situasjon vil jeg formodentlig bli nødt til foreløpig å akseptere Yale's tilbud."

Men han forsøkte å holde døren åpen: "Jeg har imidlertid forbeholdt mig overfor Yale at hvis jeg aksepterer nu, og hvis jeg skulde finde efter en kortere tids arbeide igjen ved Yale, at jeg allikevel heller vil hjem, så vil jeg føle mig moralsk fri til å trekke mig tilbake (juridisk fri er jeg selvfølgelig altid). Du forstår herav at det arbeide som nu er tatt op for et professorat for mig ikke blir berørt av om jeg foreløpig aksepterer overfor Yale."

Skulle saken derimot bli utsatt til neste budsjettår nok en gang, ville det være for sent: "Det er i år en invitasjon fra Oslo vil bety noget for mig. Hvis Stortinget skulde utsette saken, således at den først vilde komme til behandling i april eller mai næste år, vilde jeg stå i en ennu vanskeligere stilling. Det forbehold jeg nu har tatt overfor Yale kan jeg ikke godt gjøre gjeldende også næste år. Hvis man virkelig ønsker mig hjem, er derfor den eneste tilfredsstillende ordning at professoratet bevilges i år, og jeg utnevnes enten fra 1. jan. eller 1.juli 1932. Utnevnesdatoen er det tidsnok å drøfte senere hvis bevilgningen skulde gå igjennom."

Frisch ga altså klart uttrykk for at han helst vil ha stilling hjemme, men at han ville ta imot tilbudet fra Yale på ubestemt tid dersom en stilling i Oslo ikke kom på bordet i løpet av 1931. Rent arbeidsmessig er Yale uansett å foretrekke: *"Jeg vil ikke legge skjul på hvis det bare blir for en kortere tid, så vil det være med udelt glede at jeg etter sommeren går tilbake til Yale, om det skulle bli løsningen. Arbeidet ved Yale har vært i høi grad interessant og inspirerende."*

Frisch var heller ikke fornøyd med det foreslåtte fagområdet for professoratet: *"Av avisene se jeg at det professorat som er foreslått for mig er kalt et professorat i 'statistikk'. Er det nogen spesiell grunn til å kalle dette professoratet anderledes enn de to ordinære professorater, nemlig 'sosialøkonomi og statistikk'. Du vet at jeg i all beskjedenhet anser det som min livsoppgave å arbeide i økonomisk teori (i det ordets moderne fortolkning), og at statistikken i denne forbindelse kun er et verktø, omenn et av de aller viktigste. Det vilde derfor være hyggeligere for mig om mit professorat, hvis det går igjennem, kunne få en lignende tittel som de ordinære professorater i faget"*.

Kort etter telegraferte Wedervang at professoratet var vedtatt og ber Frisch unngå å binde seg til å være lenger ved Yale. Frisch hadde allerede sagt ja til et år til, men meddelte Yale at han må hjem. Yale presset ytterligere på for at Frisch skulle ta imot en permanent stilling ved Yale på et senere tidspunkt eller i hvert fall komme for en periode. Men løpet var nå kjørt. Frisch valgte Oslo.

Og mirakuløst løste det seg nå også med opprettelsen av instituttet. Rockefeller-folkene kom til Oslo i juni 1931 for samtaler med Frisch, Wedervang og rektor Sæland. Avgjørelsen kom i brev på lille julaften 1931. Søknaden var innvilget!

Instituttet ble opprettet formelt den 1. februar 1932. Frischs åpningsforelesning som professor tjente samtidig til bekjentgjøring av opprettelsen av instituttet. Tittelen var «Nyorientering av den økonomiske teori. Økonomikken som eksperimentalvitenskap».

Vi må av plasshensyn avbryte den kronologiske framstillingen her og ta en snarvei fram til krigen. Vi tar med et sitat fra en artikkel av Frisch publiserte like etter hjemkomsten:

«Den *geschäftige* statistiske materialsamler og korrelasjonsberegner vil kun gi et magert bidrag til analysen av de økonomiske fenomener så lenge han arbeider uten den plan og forståelse som et teoretisk-økonomisk tankeskjema gir. Det gjelder i særlig grad nettopp ved de fenomener som rommer virkelig vitenskapelige problemer. Det viser seg stadig at det som gir nøkkelen til fenomenene er en idé som

ikke ligger i observasjonsmaterialet, men som ved en heroisk gjetning tilføres utover observasjonene. Det er nettopp i slike heroiske gjetninger at den store konstruktive tenker skiller seg fra den gjennomsnittlig vitenskapelige arbeider.

Observasjonsmaterialet er og blir en død masse inntil det animeres av en konstruktiv teoretisk spekulasjon.» (Frisch, 1931)

Her er det Einsteins og relativitetsteorien som ligger bak. Einstein fant løsningen på universets gåte uten *geschäftig* datainnsamling.

FRISCH SOM ØKONOMISK-POLITISK DEBATTANT OG FOLKEOPPLYSER

Vi tar med et par av Frischs tidligste økonomisk-politiske utspill, begge fra 1932. Det første var et brev til regjering og stortingets finanskomite datert 28. mars 1932, undertegnet av Ragnar Frisch, Oskar Jæger, Wilhelm Keilhau og Ingvar Wedervang. Det hadde en umiskjennelig keynesiansk tone og unikt som konsipert i 1932.

Statens budsjettpolitikk burde være å ha overskudd i høykonjunkturrelle perioder og omvendt når konjunkturrene var lave. Det vil virke som en hensiktsmessig regulator både for statshusholdningen og andre økonomiske forhold. I dårlige tider ville nedgangen i konsumentenes kjøpekraft motvirkes og statens utgifter lettere holdes oppe. På den annen side ville gjeldsnedbetaling i gode tider hindre at skatteinntektene ble misbrukt til en oppblåsing av statsvirksomheten. På den måten vil staten føre en konjunkturutjevneende politikk.

En hardhendt sparepolitikk fra statens side under krisen ville innebære en fare for at skjevheten i kjøpekraftens fordeling ville øke, noe som automatisk ville skjerpe og forlenge krisen. Omvendt ville en opprettholdelse eller utvidelse av statsvirksomheten virke i retning av å frembringe en mer effektiv fordeling av den innenlandske kjøpeevne og bidra til å lindre krisen.

De nye tankene om god finanspolitisk styring etter moderne tenkning falt på stenhjort i Peder Kolstads regjering: motforestillingene var for sterke. Siste avsnittet i brevet pekte profetisk framover:

For å sikre seg mot at myndighetene skulle unnlate å øke gjeldsavbetalingen når tidene bedres, og for i det hele å planlegge statens husholdning på lengere sikt, tror vi at det bør etableres et permanent organ med den oppgave å analysere statens økonomi og

landets økonomi i deres innbyrdes sammenheng og i deres sammenheng med konjunktorene, og ut fra denne analyse å oppstille en finansplan for statsvirksomheten, bl.a. med en utredning av det forhold som der til enhver tid bør være mellom skatteinntekter og låneinntekter på statsbudsjettet.

* * *

Litt senere på våren 1932 fulgte et nytt utspill. Det skjedde i et radioforedrag med et avsnitt om villfarelser om gjeldstrykket og sparingen.

Under en konjunkturrell nedgangsperiode virker alltid gjelden særlig trykkende både for det offentlige og private. ... Den overflatiske iakttaker kunne bli fristet til å slutte at det er gjeldens størrelse som er årsaken til nedgangen, og at en for å få bedre tider må forsøke å få avbetalt på alle gjeldsposter og få redusert alle utlån. Han fristes til å tenke som så: «De fleste skylder jo for meget. Det er nettopp det som er ulykken.» Denne tankegangen er forståelig, men den er meget overfladisk.

Gjeldstrykk er nemlig en relativ ting. Det avhenger ikke av gjeldens nominelle størrelse, men også av hvor sterk en er til å bære gjelden. Ved å drive en alminnelig gjeldsavbetalings- og kredittinnskrenkingspolitikk i en nedgangsperiode påvirker en begge disse ting, både gjeldens nominelle størrelse og evnen til å bære gjelden. Virkningen på evnen til å bære gjelden kommer først indirekte ved at den alminnelige kampanje for gjeldsavbetaling og kredittinnskrenkninger driver hele konjunkturutviklingen lenger nedover. Den samler nemlig kraft og øker etter å ha forplantet seg gjennom samfunnsmaskineriet. Følgen av en slik alminnelig gjelds-avbetalings- og kredittinnskrenkingspolitikk i en nedgangsperiode vil derfor være at evnen til å bære gjelden nedsettes i sterkere grad enn gjeldens nominelle størrelse. De bestrebelse som en trodde skulle lette gjeldstrykket vil altså i stedet komme til å øke det enda mer.

... et annet beslektet punkt hvor det også gjør seg gjeldende en grov populær misforståelse, nemlig spørsmålet hva sparing er, samfunnsmessig sett. Sparing for et enkelt individ og sparing for samfunnet som helhet er to helt forskjellige ting.

Samfunnets sparing krever, for at den skal bli effektiv, en forandring i produksjonen. En effektiv samfunnssparing kan bare komme i stand ved at den samlede produksjonen av varige gjenstander som maskiner, hus, skip, veier osv. blir øket. ... når noen innskrenker

sitt forbruk uten at det er andre personer som tilsvarende øker sitt forbruk...vil individenes sparing direkte føre til tilintetgjørelse av de produktive verdier som samfunnet sitter med. ... forbruksvarer som blir produsert, hoper seg opp i butikkene ... i neste hånd forplanter dette trykk seg bakover, slik at produksjonsapparatet blir stanset og arbeiderne tvunget til å gå og drive. Den kosteligste verdi som samfunnet eier, nemlig arbeidskraften, renner altså ut i sandet uten å bli tatt vare på.

I slutten av avsnittet het det i radioforedraget fra 1932:

Og det ser heller ikke ut til at man fra statens side kan gjøre sig håp om en utjevneende innflytelse. Så utrolig det enn høres, blir spørsmålet om sparing eller forbruk på statens budgett ennu næsten utelukkende avgjort ut fra hensynet til de øieblikkelige synlige virkninger på statens eget budgett. Staten har ennu ikke truffet nogen foranstaltninger for systematisk å ivareta hensynet til de langt mer dyptgående konjunkturrelle virkninger på hele landets økonomi. Det djevenske sparekappløp under den konjunkturrelle nedgangsperiode kommer således til å gå videre uten å bli påvirket av nogen styrende hånd. Det er tingene som styrer menneskene istedenfor omvendt.

Disse virkninger av sparingen under økonomiske nedgangstider skulde synes så innlysende, at alle måtte forstå dem. Dessverre er ikke det tilfelle. Både i dagspressen og i den offentlige diskusjon ser man hyppig utslag av den mest groteske vankundighet på dette område. Ja, det hender til og med at man treffer på folk som i fullt alvor fremholder at det man nu må arbeide for er å øke produksjonen og samtidig minske forbruket. Hvilken mening man enn har om botemidlene mot den nuværende depresjonsperiode, må man iallfall være klar over den elementære sannhet at det er umulig nu å sette produksjonen ordentlig i gang uten at det samtidig sørges for at de produserte varer virkelig blir forbrukt.

Ved utgivelsen av en revidert versjon av radioforedraget etter krigen var passusen gjentatt (i moderne rettskrivning), men med verbformen i fortid. Mellom de to avsnittene var det innskutt følgende:

Nå er dette i vårt land iallfall fundamentalt forandret. Det klareste uttrykk for det er den omstendighet at statens stillingtagen til spørsmålet om forbruk eller sparing nå ikke lenger bedømmes ut fra statsbudsjettet, men ut fra nasjonalbudsjettet.

* * *

Utbruddet av annen verdenskrig i september 1939 brakte andre prioriteringer inn i bildet for Frisch. Hans siste brev til Schumpeter før krigen kom til Norge er fra 1939. Verdenskrigen hadde begynt. Hitlers styrker hadde knust Polen, mer tyngende for Frisch var det at Stalin hadde forlangt "forhandlinger" med Finland. Da mottar Frisch de to bindene av *Business Cycles*, verket som Joseph Schumpeter hadde slitt med å fullføre gjennom 1930-tallet. Frisch visste bedre enn de fleste hva det hadde kostet Schumpeter. Etter Schumpeters artikkel i det første nummeret av *Econometrica*, hadde Frisch ikke lyktes i få en eneste artikkel ut av Schumpeter. Schumpeter hadde vært hans nærmeste venn og kampfelle i arbeidet med å grunnlegge *Econometric Society*. Han gratulerte nå Schumpeter "on the completion of your magnum opus" og fortsatte:

This is a sad morning. Outside it is raining and the wind is blowing, and inside the air is filled with thoughts of the negotiations between Finland and Russia which have just begun. We follow them with extreme attention, and also with apprehension because of our deep sympathy with the Finnish people. ... But at my table I have your book. And so nevertheless this is a cheerful morning. Your book has brought me a greeting from a world of intellect and kindness and beauty where the course of affairs is not determined by motorized armies. Will this tell you what feelings your book has released with me. Please drop just one word, or let your secretary do so, that I may know that this letter has reached its destination. I am sure you are tremendously busy these days - as I am myself - so don't sit down and write a long letter. One word is enough. I am only anxious to know that what I intend to be a token of warm friendship and admiration has been brought across.

Frisch var en fredsvenn, men ikke pasifist. Finlands skjebne berørte også ham sterkt og gjorde det klart for ham at Norge ikke kunne håpe på å stå utenfor en storkrig i Europa. I et konfidensielt PM av 15. mars 1940 argumenterte han for et forsvarsforbund mellom Norge, Sverige og Finland. Omfattende økonomiske uttellingene i de tre landene måtte til for å bygge opp en forsvarsberedskap som holde mot moderne krigføring:

«Vi må inn i en periode med hård og gjennomført *Wehrwirtschaft*. For en økonom som har håpet og trodd på fredens sak, er det bittært å måtte si dette. Men jeg kan ikke se det annerledes. (...)

En gjennomført forsvarsøkonomi vil medføre en nedsettelse av vår levestandard rent materielt sett. Men samtidig kan det bli en høyning av vår standard for livsutfoldelse på andre måter: Større samkjensle, sterkere kjensle av de umistelige sosiale, kulturelle og menneskelige verdier vi har i Norden, og større trygghet ved tanken på at vi arbeider bake en solid mur.»

En uke senere publiserte han en kronikk i Arbeiderbladet med tittelen «Norden som festning». Den ble gjengitt i flere aviser. Innholdet var som i PM'et, men slo an en mer optimistisk tone om hva et nordisk forsvarsforbund kunne oppnå ved å gjøre et erobring fra Tyskland eller Russland prohibitivt dyrt for angriperen. Frisch fikk full tilslutning av Johan Throne Holst i et innlegg i Tidens Tegn en uke senere. Han stilte to betimelige spørsmål:

«Skal de store, omfattende og dyptgående problemer søkes utredet av en parlamentarisk komite med alle interesser og motstridende opfatninger representert? Eller der det først og fremst trenede sosialøkonomer og samfunnsvidenskapsmenn for hvem denne store arbeidsoppgave foreligger?»

* * *

Vi lar igjen Frisch fortelle til Irving Fisher om sine opplevelser. Også her er originalbrevet forkortet og oversatt til norsk.

BREV TIL IRVING FISHER, NOVEMBER 1945

For å ta det fra begynnelsen, en fin vårdag i april 1940 spiste jeg middag med Rockefellerfondets Mr. Kittredge på et idyllisk hotell nær Oslo. Vi diskuterte videre planer for Instituttet. Et par dager senere brant stedet ned under en trefning mellom hastig sammenkalte norske tropper og de tyske aggressorene. Kittredge unnslopp med nød og neppe.

Etter at jeg hadde brakt min familie ut av Oslo, bestemte jeg meg for å bli igjen etter at våre tropper trakk seg ut av Oslo. ... Kort etter krigsutbruddet kjøpte jeg en liten gård ca. 60 km fra Oslo (der jeg fra før hadde min bi-gård). Jeg ble bonde ikke bare i teorien men også i praksis. Jeg styrte alt arbeid på gården og gjorde mye av det selv. Jeg satset på sykling mellom gården og Oslo. Dette ga meg glimrende fysisk kondisjon og jeg syklet ofte de 60 kilometerne (over et fjell med høyde på 350 meter) på mindre enn to og en halv time. Rekorden var to timer og seksten minutter, ikke dårlig for en

gammel professor. Den gode fysiske kondisjonen ble en enorm styrke for meg da jeg senere ble fengslet.

Det tok ikke lang tid før Universitetet ble angrepet. Det var sannsynligvis ingen gruppe tyskerne hatet mer enn de intellektuelle. Da trøbbelet begynte, hadde jeg nettopp blitt valgt til dekan, mens det akademiske kollegiet ble oppløst av nazistene og rektor fengslet i Tyskland. Alle møter på universitetet var forbundet med livsfare for de som deltok. Likevel lyktes vi i å få enstemmig vedtatt en «uavhengighetserklæring» av det som var igjen av offisielle universitetsorganer.

Det er forståelig at nazistene på grunn av motstanden de ble møtt med ble desperate og tydde til ekstreme tiltak. For meg personlig ble situasjonen akutt høsten 1943. Som dekan i møte med «undervisningsministeren» i naziregimet var det min plikt å hevde de ufravikelige prinsipper som gjaldt for vitenskapelig virksomhet. Dette gjorde ham rasende og jeg ble umiddelbart sikker på at det ville få konsekvenser, men jeg er glad jeg ikke fullt ut forsto hvor alvorlig situasjonen var. Siden fikk vi vite at det hadde vært drøftet å skyte ti professorer, deriblant meg.

De hentet meg en tåkete og regnvåt natt i midten av oktober, holdt meg isolert i flere uker og sendte meg med ni kolleger til en leir i Sør-Norge. I desember ble vi sendt til den beryktede konsentrasjonsleiren Grini. Jeg må innrømme at det i begynnelsen var en vanskelig tid for meg. Det som plaget meg mest var sult. Etter en tid utviklet jeg uventede evner som hjalp ikke så lite. Jeg utarbeidet et meget finurlig, vitenskapelig system for å stjele. Jeg stjal jevnlig av fôret som var tiltenkt grisene i leiren. Dette ga et nytt grunnlag for min overlevelse i leiren. Det innebar selvsagt risiko, men det var en nødvendighet. En av de politiske lederne på Grini på denne tiden ble idømt flere måneder 'Trab' for å stjele noen poteter. 'Trab' innebar at alt arbeid, f.eks. å bære stein, måtte gjøres løpende under nøye overvåking.

De 'intellektuelle' ble utsatt for en barnaktig form for 'oppdragelse'. De stilte oss opp på rekke og rad og spurte oss ut om innholdet av propagandaplakater i leiren. Fra tid til annen kryssforhørte de oss om vår politiske holdning. I et tilfelle var vår 'lærer' så lite tilfreds med progresjonen i vår tilegning av nye tanker at han beordret en straffeeksersis som tok livet av en av oss, en prest.

Det var også andre sider ved livet på Grini. Midt i all frykt og uro kunne det åpne seg muligheter for noen av oss til å gjemme seg, få tak i faglitteratur og skrivemateriell og arbeide! På et tidspunkt klarte jeg å organisere en liten forskningsenhet i biostatistikk med en amanuensis som regneassistent og en dyktig avisjournalist som maskinskriver, mens jeg selv var travelt opptatt i det 'indre kontoret' med å skrive på et manuskript. Det var interessant å konstatere at den avgjørende faktor for hvor mye brukbart manuskript som

kom ut av dette var mengden av mat jeg var i stand til å stjele. Dessverre varte ikke denne tilstanden lenge. Nyhetstjenesten på Grini var perfekt. Utrolig nok fikk vi hver kveld stenografisk referat av radionyheterene fra London. De som organiserte det var i livsfare hver dag.

Og nå, som alt er over, jeg ville ikke ha vært foruten noe av det. Livet vender gradvis tilbake til det normale. Etter frigjøringen har norske økonomer vært tungt engasjert i praktisk arbeid for myndighetene. Ofte har det vært meget slitsomt, med arbeid bokstavelig talt dag og natt. På universitetet er det naturligvis også mye å gjøre etter disse årene med stillstand. Men mer enn noe annet lengter jeg etter å gjøre *some real scientific digging again*.

Min hustru og datter har det bra. Etter at forbindelsen med Amerika ble åpnet igjen, har jeg med stor interesse lest ditt bidrag i *Econometrica* om matematisk økonomi.

* * *

I 1945 gjenåpnet det sosialøkonomiske studiet. Studenten strømmet til. En av dem beskrev de spesielle omstendigheter i følgende ord:

Jeg husker det var studenter fra tre årsklasser pga. stengningen av Universitetet. De kom fra Grini og andre norske fengsler, fra Sachsenhausen, fra Natzweiler (NN), fra Dachau. De kom fra norske styrker i Storbritannia, fra enheter i marine, flyvåpen, og hær, fra polititroppene i Sverige, andre fra 'skauen' og skjulesteder. Men det var ingen som fortalte om sine krigsopplevelser. Traumene ble undertrykt. nå skulle gjenoppbyggingen ta til. (fra Hans Waaler).

Vi lar også Frisch få siste ord, hentet fra en forelesningsserie i 1949.

RÅD TIL ETTERKRIGSTUDENTENE

I virvaret av sosiale velferdsanliggender, kryssende interesser og kompliserte økonomiske årsaksforhold skal økonomen forsøke å finne en slags vei. Han skal forsøke å forklare både det som skjer og det som ville skje hvis en handlet slik eller slik. Hensikten er ikke at han skal kunne nå fram til konklusjoner av typen: slik skal dere handle nå! ... Hvis en økonom gir inntrykk av at han som vitenskapsmann kan gi kategoriske direktiver er han enten naiv eller det som er mye verre.

Fagmannen på det økonomiske området har altså på en viss måte en beskjeden oppgave. Han er en tjener, en hjelper for løsningen av problemer gitt av andre. Så komplisert er det moderne samfunnsmaskineri at de enkelte interessegrupper er ute av stand til selv å overskue hva som, alt tatt i

betraktning, virkelig vil fremme deres interesser. ... Den som får seg tildelt en slik oppgave behøver ikke ha noe beskjedenhetskompleks i forhold til sine oppdragsgivere. Men det er en annen slags beskjedenhet han bør være besjelet av: beskjedenhet overfor oppgaven selv, overfor det vitenskapelig problem, overfor det studium som skal gjøre ham skikket til å løse oppgaven.

Her er vi ved et ømt punkt. Et meget ømt punkt. Her må dere, kjære studenter, tilgi meg at jeg sier noen refsende ord. De fleste av dere som er kommet inn i det økonomiske studium i etterkrigstiden mangler beskjedenhet overfor oppgaven. Og dere mangler forskertrang, den nysgjerrighet som førkrigsstudentene hadde mye av og uten hvilket det akademiske studium bare blir et tomt skall.

Dere har sett hvorledes de beste av de nybakte kandidatene like etter krigen så å si er blitt omsatt under disken før blekket var tørt på deres eksamenstestimonium. Under disse forhold er det menneskelig og forståelig at det litt etter har opparbeidet seg en hektisk pensumidiotisk puggmentalitet blant etterkrigsstudentene. Det haster å få tak i testimoniet på enkleste og billigste måte.

Nå er forskertrangen fullstendig drept og eksamensbesvarelsene deretter. Tenk over hvorledes dere i dette øyeblikk har reagert på ordet forskertrang. Jeg gjetter på at reaksjonene hos de fleste av dere har vært omtrent denne: i første øyeblikk er dere litt desorienterte, litt brydd over å bli minnet om slike ting. Og i neste øyeblikk forbitrete og motstandsberedte. Slik jævelskap som forskertrang skal vi ha oss frabedt. Studentenes tariffkrav må alltid være: mindre tankebry og skarpere avgrensning av pensum slik at ingen skal kunne spørre om noe utenfor.

Hva var det studentene visste om moderne makroøkonomi før professor Haavelmo begynte med sine forelesninger – og hva var det de hadde lyst til å vite. Det siste er det viktigste. Studentene hadde lært utenat navnene på et par av relasjonene i den Keyneske teorien og dette snakket de om sent og tidlig. De kunne også få plassert en uttalelse om at alle ting avhenger av alle ting. Men når det oppsto et presist spørsmål om på hvilken måte priser, lønninger, skatter, subsidier, arbeidsinnsats og nasjonalprodukt er forbundet i det store helhetssystemet, da var studentene like uvitende som kjøpmannen på hjørnet.

Dere er på vei til å styrte oss alle i fordervelse. Først og fremst dere selv fordi dere kommer til å ødelegge deres egen karriere. Men dernest vil det også bli leit for oss universitetslærere som blir sittende med skammen. Dere er på vei til å bli jordrotter som krever å få løpe rundt i et lite system av jordhull som dere selv vil lage etter deres eget hode, mens dere burde hige etter å bli som falker som kan se og oppfatte et helt terreng på en gang.

Kanskje jeg har tegnet lys og skygge for skarpt, men overdrivelsen er ikke svært stor. (*Innl. til reperkusjonsanalysen*, memo nov. 1949)

* * *

Vi returnerer nok en gang til den biografiske noten ved Nobelpristildelingen som også inneholdt følgende passus:

“When I think of the long list of problems of which I have in vain tried to find the solution, and think of the honours that have nevertheless been bestowed upon me, I understand with deep thankfulness to Whom all this is due: to the Lord Who has steered my steps over the years, and Who has been my refuge in the superior.” (Ragnar Frisch 1969)

Dette likner på en troserklæring og det er ikke kutyme å underkaste slike en tekstlig vurdering. Men det er liten tvil om hva Frisch her gir uttrykk for. Enhver som har studert Frischs livsløp, vet at han gikk løs på stadig vanskeligere oppgaver helt opp til sine siste år. For mange av disse var en full løsning var utenfor rekkevidde.

Han takker *the Lord* som styrte hans skritt. Kan det hinte til noe annet enn de intervensjoner som endret hans liv, fra morens råd i 1915, begivenhetene i 1930-32, som medførte at han i 1932 hadde professorat, et institutt og en Rockefellerbevilgning som finansierte flere titalls medarbeidere som grunnlag for sitt vitenskapelig liv. Han hadde englevakt under krigen, kom mentalt styrket gjennom krigen som en endret mann. Han skrev i juni 1945 til Haavelmo (i Washington):

Vi har hatt en tid som jeg personlig ikke ville unnvære for noen pris. Den bidrar til ens personlige utvikling på avgjørende måter. For meg personlig tilspisset situasjonen seg gjennom året 1943 da vi hadde de avgjørende kamper ved Universitetet med å motstå nazistene der. ... Det som til slutt førte meg i fengsel var nok mine bataljer direkte med "minister" Skancke. Jeg måtte si tydelig visse prinsipielle ting. Knyttnevetrusler og hatske øyekast mv over forhandlingsbordet gjorde at jeg ikke behøvde å være i tvil om grunnen til at jeg ble satt fast. Senere ble det oppløyst at det kunne ikke være tale om å slippe meg ut igjen da jeg «satt som minister Skanckes personlige fange».

...

Ved instituttet her er en god del blitt gjort. Det er nå Sven Vigger som er mesteren her, vi kommer riktig godt ut av det med hverandre. Vi var sammen på Grini også. Der hadde vi en viss tid ikke mindre enn 5-6

av instituttets folk som bl.a. var meget etterspurt som illegale foredragsholdere.

Jeg gjentar hva jeg sa at det blir morsomt å møte deg i den gamle festsal, men husk at Cartago bør ødelegges.

